

Marek Pečenka, Bohuslav Litera

Dějiny Ruska v datech

Dokořán

Marek Pečenka, Bohuslav Litera
Dějiny Ruska v datech

Marek Pečenka, Bohuslav Litera **Dějiny Ruska v datech**

© Marek Pečenka, Bohuslav Litera, 2014

Illustrations © archiv autorů, 2014

Maps © Dokořán, 2014

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být rozmnožována a rozšiřována jakýmkoli způsobem bez předchozího písemného svolení nakladatele.

Druhé vydání v českém jazyce (první elektronické).

Odpovědná redaktorka Tereza Kodlová.

Redakce Marie Černá.

Obálka s použitím fotografie S. M. Prokurdina-Gorského, grafická úprava, mapy a sazba David Greguš.

Konverze do elektronické verze Tomáš Zeman.

Ilustrace z archivu autorů.

Vydalo v roce 2014 nakladatelství Dokořán, s. r. o., Holečkova 9, Praha 5,
dokoran@dokoran.cz, www.dokoran.cz, jako svou 659. publikaci
(130. elektronická).

ISBN 978-80-7363-600-5

Obsah

Úvod.....	7
I. Kyjevská Rus (asi 882–1236).....	9
II. Mongolská nadvláda a vzestup moskevského státu (1236–1462).....	23
III. Moskevská Rus (1462–1584).....	37
IV. Od krize k nové stabilizaci (1584–1689).....	53
V. Vznik ruského impéria (1689–1762).....	73
VI. Osvícenský absolutismus (1762–1801).....	95
VII. Konzervativní modernizace (1801–1855).....	111
VIII. Liberální reformy (1855–1881).....	139
IX. Kontrareformy a nacionalismus (1881–1904).....	157
X. Od revoluce k revoluci (1904–1917).....	171
XI. Občanská válka a válečný komunismus (1917–1920).....	197
XII. Rusko a Sovětský svaz v období NEPu (1921–1928).....	215
XIII. „Druhá revoluce“ a stalinská diktatura (1929–1941).....	231
XIV. Velká vlastenecká válka (1941–1945).....	253
XV. Pozdní stalinismus (1945–1953).....	273
XVI. Destalinizace. Chruščov a Sovětský svaz (1953–1964).....	289
XVII. Brežněvova éra. Od rozmachu ke stagnaci (1965–1985).....	315
XVIII. Gorbačovovy reformy a zánik SSSR (1985–1991).....	345
XIX. Rusko od Jelcina k Putinovi (1992–2010).....	369
Seznam map.....	407
Seznam tabulek.....	407
Seznam textových boxů.....	407
Seznam ilustrací.....	408
Seznam doporučené literatury.....	411
Jmenný rejstřík.....	417

Úvod

Předkládaná publikace je určena především studentům historie a všem zájemcům o dějiny Ruska. Zachycuje období vymezené počátkem Kyjevské Rusi v 9. století a rokem 2010, u několika případů je sledován přesah i po tomto datu. Teritoriálně zachycuje území osídlené ruským, ukrajinským a běloruským etnikem, později pak území Ruské říše, Sovětského svazu a Ruské federace. V období po rozpadu SSSR jsou výběrově sledovány události na území postsovětských republik, s nimiž má Rusko bližší nebo specifické vztahy (Ukrajina, Bělorusko, Zakavkazsko, republiky střední Asie). Přestože se publikace logicky věnuje nejvíce politickým dějinám, snažili jsme se zachytit i nejdůležitější události sociálních, ekonomických a kulturních dějin.

Knihla je rozdělena do 19 oddílů, z nichž každý obsahuje stručnou charakteristiku období a vlastní chronologii. Text je doplněn mapami, tabulkami, textovými boxy vysvětlujícími důležité události či pojmy a ilustracemi. Datace událostí v letech 1582–1918 je uváděna dle gregoriánského kalendáře, datace ruská („starého stylu“ – v Rusku se užíval juliánský kalendář i po kalendářní reformě papeže Řehoře XIII.) je v hranatých závorkách.

Za pomoc při práci děkujeme všem, kteří nám pomáhali, zejména pak Jiřímu Vykoukalovi, který celý text lektoroval a přispěl celou řadou cenných připomínek.

Autorem textů do roku 1917, tabulek a rejstříku je Marek Pečenka, texty po roce 1917 zpracoval Bohuslav Litera. Jsme si vědomi, že žádná takováto práce není prostá chyb a nepřesností, uvítáme proto reakci čtenářstva, abychom v případných dalších vydáních mohli nedostatky opravit. Snažili jsme se napsat knihu vyváženou, neideologickou, věcnou a přesnou. Nakolik jsme úspěšni, necht' posoudí čtenáři.

Autoři

I. Kyjevská Rus

asi 882–1236

Území Ruska, či přesněji dnešního evropského Ruska, Běloruska a Ukrajiny, bylo osídleno indoevropskými, uralo-altajskými a dalšími etniky již zhruba od doby 2000 let př. Kr. Ve starověku zasáhly jižní části této oblasti výboje antických civilizací (řecká kolonizace Černomoří, perská říše, římské impérium). Od té doby až takřka do počátku novověku bylo toto území oblastí, kde se konstituovaly či kterou putovaly kočovné kmeny z euroasijských stepí dále na západ (Skytové, Sarmati, Gótové, Hunové, Chazaři, Avaři, Bulhaři, Maďaři). Na rozdíl od vlastní Evropy neměl až na výjimky průchod těchto kočovníků velký vliv na východní Slované, hlavní etnikum, které posléze osídlilo většinu tohoto území.

Mezi východní Slované patřily jednak kmeny, které zůstaly v oblasti původní slovanské pravlasti, snad ležící mezi horním Dněstrem a středním Dněprem, i po období stěhování národů, jednak kmeny, které od 5. století postupovaly jižním a východním směrem. Východní Slované se usazovali nejen v úrodných černozemních oblastech, kde přicházeli do styku s národy íránského a turkického původu, ale pronikali i do severnějšího lesostepního a lesního pásma, kde se jejich sousedy staly národy baltické a ugrofinské.

O dějinách a společenském životě východních Slovanů do 9. století mnoho nevíme. Z archeologických nálezů je však zřejmé, že převažujícím zdrojem obživy již bylo zemědělství, doplňované lovem a sběrem lesních plodů. V této době rovněž vznikaly i první významnější osady jako regionální centra řemesel a obchodu (např. Kyjev, Novgorod atd.). Impulsem k dalekosáhlým ekonomickým, kulturním a politickým změnám se stalo od sklonku 8. století stále intenzivnější pronikání nájezdníků a obchodníků z jihu a ze severu.

Z území mezi Kavkazem a Volhou se do severního Černomoří rozšiřovalo panství Chazarů, kteří kontrolovali obchodní cesty jak mezi Dálným východem a Byzancí, tak mezi severní Evropou a arabským světem. Nadvládu Chazarů byla nucena uznat i řada východoslovanských kmenů. Ze severu ale pronikali do oblasti i vikinští nájezdníci, kteří využívali východoevropský říční systém k obchodním cestám na Střední východ a do Byzance. Varjagové, jak byli Vikingové v ruském prostředí nazýváni, postupně ovládli celou obchodní cestu *Iz Varjag v Greki* (tj. ze severní Evropy do Byzance) a podrobili si jednotlivé zde usazené slovanské kmeny. Rurik, legendární vůdce jedné varjažské skupiny, se podle letopisu *Pověst dávných let* zmocnil roku 862 Novgorodu, a založil tak dynastii, která měla v Rusku vládnout až do roku 1598.

Rurikův nástupce přenesl údajně roku 882 vládu z Novgorodu do strategicky lépe položeného Kyjeva, který se od 10. století stal centrem expandujícího státní-

ho útvaru, Kyjevské Rusi. Do poloviny 11. století dosáhla moc kyjevského knížectví svého maxima. Kníže Svjatoslav († 972) vedl úspěšné vojenské výpravy proti konkurenčním varjažským sídlům, vyvrátil chazarskou říši a dokonce zasahoval do zahraničních konfliktů (byzantsko-bulharská válka). Jeho syn Vladimír (vládl 978–1015) dále rozšířil území knížectví, posílil knížecí moc prosazením svých synů a družiníků v jednotlivých městech a oblastech, ale zejména upevnil své zahraničně-politické postavení knížectví přijetím křesťanství a sňatkem s Annou, sestrou byzantského císaře Basilea II. Krátce po jeho smrti však propukly bratrovražedné spory o nástupnictví. Dezintegrační proces načas zastavil poslední „silný“ panovník, Jaroslav Moudrý (1019–1054). Jeho vláda přinesla politický a zejména kulturní vrchol Kyjevské Rusi a rovněž posilování kontaktů se střední a západní Evropou.

Kyjevská Rus ani v době své maximální moci nebyla pevným státním útvarem. Veliký kníže kromě své hlavní domény s centrem v Kyjevě spravoval zemi nepřímo, s pomocí ostatních příslušníků rodu, kteří vládli v jednotlivých údělných knížectvích. Stabilitu vlády však oslabovaly časté spory o nástupnictví mezi jednotlivými větvemi rodu, neboť nástupnický systém byl založen na stařešinském principu, tj. nástupnickém právu nejstarších příslušníků rodu.

Po smrti Jaroslava Moudrého pak nastal rychlý úpadek říše, která se rozpadla na řadu samostatných menších knížectví. Jejich panovníky ovšem stále spojoval společný původ jako potomků legendárního Rurika. To už se ale původní normanská dynastie a její aristokracie jazykově a kulturně poslovanštily.

Kromě „vnitřních“ důvodů existovaly i vnější faktory, kvůli nimž význam Kyjeva jako mocenského a kulturního centra upadal. Zejména to byly opakované nájezdy kočovníků z Východu (Polovci – Kumáni), a také pak přesun dálkových obchodních tras mezi Evropou a Orientem do Středomoří, kde hráli stále větší roli Janované a Benátčané.

S úpadkem Kyjeva postupně rostl význam tří do té doby okrajových oblastí Kyjevské Rusi. Novgorod, kde získalo rozhodující vliv shromáždění svobodných obyvatel města (*veče*), ovládal severní oblasti země a stále více se orientoval na Hansu. V jihozápadní části to byla oblast Haliče a Volyně, udržující těsné vztahy s Polskem a Uhrami. Zde se kníže musel o moc dělit s vysokou šlechtou vzešlou z předních a nejstarších družiníků (*bojary*). A ve středním Rusku to byla oblast Suzdalu a Vladimíru, kde byla rozhodující moc knížete. Právě z této oblasti měl později vzejít impuls k novému mocenskému vzestupu v podobě moskevského velkoknížectví.

800

Karel Veliký korunován císařem.

asi 860

Varjagové Askold a Dir se zmocnili Kyjeva.

860

První zaznamenaný útok Varjagů proti Byzanci. Jejich nájezd se nelišil od podobných loupeživých výpadů Normanů v Anglii či Francii v téže době.

862

Podle letopisu *Pověst dávných let* přišel ze Skandinávie do Novgorodu na pozvání Slověnů a Krivičů v doprovodu dvou bratrů a početné družiny pololegendární Rurik (též Hrörekr), zakladatel dynastie Rurikovců. Podle jedné z hypotéz přišel Rurik a jeho družina snad z Jutska a poté si v 50. letech vybudoval základnu u Ladožského jezera.

879–912

Vláda Rurikova následovníka, novgorodského knížete Olega (též Helgu). Podle *Pověsti dávných let* obsadil v roce 882 se svou varjažskou družinou a slovanským vojskem Kyjev, zabil Askolda a Diru a ustavil zde svou vládu. Spojením dvou nejvýznamnějších center na důležité obchodní cestě *Iz Varjag v Greki*, Novgorodu a Kyjeva, položil základ moci kyjevského knížectví. V pozdějších letech si Oleg podrobil další slovanské kmeny při Dněpru: Drevljaný, Severjany a Radimiče.

907

Oleg podnikl úspěšné válečné tažení proti Byzanci po souši i po moři. Válka skončila podpisem první mírové smlouvy mezi Byzancí a Kyjevskou Rusí, kterou Oleg získal vysoké výkupné.

911

Další Olegovo tažení proti Byzanci skončilo neúspěchem. Následná mírová smlouva upravovala podmínky obchodu mezi oběma státy. Ruští obchodníci získali právo dovézet do Byzance bez cel a poplatků hlavní kyjevské exportní komodity – vosk, med, kožešiny a otroky.

912–945

Vláda velkého knížete Igora, snad syna samotného Rurika. Igor (též Ingvar) je v *Pověsti dávných let* popisován jako hrabivý, lakotný a navíc neúspěšný panovník. Jeho tažení do Zakavkazska (913–14, znovu 943) a tažení proti Byzanci (941 a 944) skončila neúspěchem. Když se navíc v roce 945 pokusil vymoci vyšší tribut od Drevljanů, vyvolal vzpouru, během které byl zabit. Za jeho vlády začalo do Kyjeva silněji pronikat křesťanství, *Pověst* připomíná chrám sv. Ilji v Kyjevě.

944

Uzavřena nová smlouva mezi Kyjevskou Rusí a Byzancí. Kromě ruského závazku vojenské pomoci při obraně byzantské pevnosti Chersonésos (na Krymu) a proti Bulharům přišli ruští obchodníci o privilegia pramenící ze smlouvy z roku 911.

945–962

Vláda Igorovy vdovy Olgy (též Helga). První žena na ruském trůně (vládla za nezletilého Svjatoslava) se krutě vypořádala s vrahy svého muže, posílila panovnickou moc nahrazením tributu vymáhaného od podrobených kmenů pravidelnou daní. Neúspěšně se pokusila zavést v Kyjevské Rusi křesťanství.

Původ slova Rus

Etymologie názvu *Rus* není dosud jednoznačně vysvětlena. V ruském prostředí byla v minulosti nejvíce propagována teorie, podle níž mělo jít o název jednoho či více východoslovanských kmenů. Dnes patří mezi nejčastěji přijímané teorie o „skandinávském“ původu tohoto slova. Jako Rusové se totiž sami nazývali ti Normané, kteří pronikali z Baltu do oblasti Ladožského a Oněžského jezera a odtud dále do Podněpří, kde v 9. století založili kyjevský stát. Šlo tedy patrně o označení normanského klanu a jeho rodového území ve Švédsku, které se později přeneslo i na ovládanou zemi a její slovanské obyvatele. To naznačuje i slovo *Ruotsi*, dosud užívané finské označení pro Švédy (finské etnikum přišlo do styku s normanskými nájezdníky ještě dříve než slovanské). Ostatně sami Normané používali ještě v 10. století svá „severská“ jména – ta byla ale později poslovanštěna, a tak se z Hrörekra stal Rurik, z Helgiho Oleg, z Ingvara Igor, z Waldemara Vladimír...

957

Olga navštívila Byzanc a byla přijata císařem Konstantinem VII. Patrně během této návštěvy byla i pokřtěna (přijala jméno Helena).

962–972

Vláda velikého knížete Svjatoslava, posledního pohanského panovníka Kyjevské Rusi, ale prvního z velkých kyjevských dobyvatelů, který rozšířil území knížectví k Volze a na severní Kavkaz.

963–965

Svjatoslavovo tažení proti Chazarům skončilo vyvrácením jejich království. Během této výpravy bylo podrobena i tmutarakanské knížectví a kmen Vjatičů. Svjatoslav rovněž napadl povolžské Bulhary a poničil jejich hlavní město Bolgar. Tím získalo kyjevské knížectví přístup k obchodní cestě Volha – Kaspické moře. Vzhledem k tomu, že k trvalému ovládnutí tohoto území neměl Kyjev dostatek sil, ukázalo se zejména vyvrácení Chazarské říše Pyrrhových vítězstvím, neboť se tím jen otevřela cesta do jihoruských stepí kočovným kmenům z Východu, nejprve Pečeněhům.

967–968

Byzantský císař Nikeforos Fokas požádal Svjatoslava o pomoc proti balkánským Bulharům. Kyjevský kníže dobyl při svém tažení rozsáhlá bulharská území, ale odmítl předat plody vítězství svému spojenci – naopak, otevřeně uvažoval o vytvoření dunajsko-kyjevské říše a plánoval přenesení svého sídla na Dunaj (do Perejaslavce).

969

Svjatoslav byl nucen opustit Bulharsko, aby odrazil Pečeněhy ohrožující Kyjev.

970–971

Druhé tažení Svjatoslava do Bulharska skončilo střetnutím s bývalým spojencem, Byzantskou říší, obávající se mocenského růstu Kyjeva. Svjatoslav byl poražen byzantským císařem Janem Cimiskem a musel se vzdát svých balkánských ambicí. Na zpáteční cestě byl kyjevský kníže u dněperských prahů napaden Pečeněhy a zabit.

972

Velikým kyjevským knížetem se stal nejstarší Svjatoslavův syn Jaropolk; mladší Vladimír vládl již od roku 970 v Novgorodě a Oleg v zemi Drevljanů.

977

Spory mezi třemi syny Svjatoslava vyvrcholily smrtí Olega a útekem Vladimíra do Skandinávie.

979

Vladimír se vrátil do země s najatou varjažskou družinou, zabil svého bratra Jaropolka a roku 980 se prohlásil velikým kyjevským knížetem.

980–1015

Vláda knížete Vladimíra (též Svatý Vladimír, Vladimír Veliký), prvního křesťanského knížete. Přestože převládla zahraničněpolitická orientace na Byzanc, prohluboval Vladimír i styky se západní Evropou. Za jeho vlády dosáhla Kyjevská Rus maximálního územního rozsahu, ale začaly ji již ohrožovat dezintegrační tendence.

980

Vladimír se pokusil ustanovit oficiálním náboženstvím jím reformovaný pohanský kult.

981

V boji s Poláky připojena Červená Rus (část Haliče) s městy Červeň a Peremyšl (Przemysl).

983

Tažením proti litevským Jatvjagům a výpravami po Němenu, Bugu a Visle se Vladimírovi podařilo ovládnout cestu k Baltskému moři.

987

Byzantský císař Basileos II. ohrožovaný Bulhary a současně i revoltou v Malé Asii požádal Vladimíra o vojenskou pomoc. Kyjevský kníže souhlasil s podmínkou, že mu byzantský panovník dá za ženu svou sestru Annu. Podle uzavřené spojenecké smlouvy se Vladimír navíc zavázal přijmout křesťanství.

konec 987–počátek 988

Pravděpodobné datum Vladimírova křtu (přijal jméno Basileos – Vasilij), kde se tak stalo, však není jisté (snad v Kyjevě nebo v Chersonésu).

Nestorův letopis

Vedle *Ruské pravdy* a *Slova o pluku Igorově* je patrně nejvýznamnější staroruskou písemnou památkou *Pověst dávných let* (Pověst vremenných let). Jejím autorem byl vzdělaný a literárně plodný mnich Pečorského kláštera Nestor (asi 1056–1113). Kromě *Pověsti* sepsal *Čtení o Borisovi a Glebovi* (o prvních ruských svatých po Vladimírovi) či *Život Theodosiův* (legenda o opatovi Pečorského kláštera). U svého hlavního díla nebyl Nestor autorem ve smyslu, v jakém chápeme autorství dnes. Nestor do svého letopisu svedl několik předchozích textů datujících se až do 30. let 11. století a provedl jejich závěrečnou redakci. I po jeho smrti byl text, dovedený chronologicky do počátku 12. století, dále doplňován. První dochovaný rukopis pochází až z roku 1377. Hlavní důraz letopis klade na počátky existence kyjevského státu, popisuje boje s Byzancí a Pečeněhy, přijetí křesťanství až po vládu Jaroslava Moudrého a jeho synů. Přestože je v řadě případů těžké odlišit zápis skutečné události od kronikářovy fikce, je *Pověst* základním pramenem k raným ruským dějinám.

988

Kyjevská flotila odplula na pomoc byzantskému císaři. Asi téhož roku (též udáván rok 990) bylo křesťanství prohlášeno oficiálním náboženstvím a obyvatelstvo Kyjeva masově pokřtěno v Dněpru. Podle *Pověstí dávných let* byly ještě předtím vyvráceny a zničeny sochy pohanských božstev, socha Peruna byla utopena v Dněpru. Přijetím křesťanství východního (ortodoxního) ritu se dále prohloubily vazby Kyjeva s Byzancí.

989

Neochota byzantského císaře splnit slib přiměla Vladimíra k tažení na Krym proti byzantské pevnosti Chersonésos (rus. Korsuň). Poté a po vítězství ruských vojsk bojujících na straně císaře proti vzbouřencům v Malé Asii Basileos II. definitivně souhlasil se sňatkem princezny Anny s Vladimírem.

asi 996

Vladimír nechal v Kyjevě postavit chrám sv. Bohorodice, který se stal symbolem ruské konverze. Stavbu provedli byzantští stavitelé.

okolo 1000

Výměna vyslanců mezi Vladimírem a papežem Sylvestrem II.

1014

Vladimírův syn, novgorodský vládce Jaroslav, odmítl platit daň Kyjevu.

1015

Vladimír poslal dalšího syna Borise proti Pečeněhům, kteří ohrožovali knížectví již řadu desetiletí a které se Vladimírovi nepodařilo podrobit, a sám se vypravil proti Nov-

Sv. Vladimír se syny Borisem a Glebem. Ikona novgorodské školy z 15. století.

gorodu. Cestou však onemocněl a 15. července v Berestově nedaleko Kyjeva zemřel. Vladimírova smrt vyvolala bratrovražedný boj o knížecí stolec mezi jeho 12 syny. Vlády v Kyjevě se zmocnil Svjatospolk (zvaný Prokletý), který nechal zavraždit své bratry Svjatoslava, Borise a Gleba.

1016

Jaroslav porazil s pomocí najatých Varjagů Svjatospolka u Lubče.

1018

Na podporu svého zetě Svjatospolka podnikl polský kníže Boleslav Chrabrý tažení proti Kyjevské Rusi, načas obsadil Kyjev a připojil k Polsku Červenou Rus.

1019

Jaroslav definitivně porazil Svjatospolka a ujal se vlády v Kyjevě. Svjatospolk zahynul na útěku. Spory s dalšími bratry však trvaly dalších 15 let.

1019–1054

Vláda velkého knížete Jaroslava (též zvaný Moudrý). Jaroslav načas obnovil jednotu knížectví a sňatkovou politikou upevnil zahraničněpolitické postavení země. Poslední dvě desetiletí relativního klidu přinesla ohromný kulturní rozmach Kyjevské Rusi, který se projevil jak vznikem řady původních textů, tak sakrálními stavbami v byzantském stylu či přestavbou Kyjeva v „imperiální“ duchu.

1024

Hladové nebo pohanské povstání (bylo součástí řetězu podobných povstání tzv. pohanské reakce ve východní Evropě).

1025

Jaroslav uzavřel dohodu o rozdělení země se svým bratrem Mstislavem, tmutaranským knížetem, kterého se mu nepodařilo porazit. Oblasti západně od Dněpru (včetně Kyjeva) připadly Jaroslavovi, východní část území s Černigovem Mstislavovi.

1031

Během tažení proti Polsku připojil Jaroslav území Červené Rusi, které postoupil Svjatospolk Boleslavu Chrabrému.

1032

Sňatek Jaroslavovy dcery Alžběty (Jelizavety) s budoucím norským králem Haraldem III. (Sám Jaroslav byl ženat s Ingegerdou, dcerou švédského krále Olafa.)

1036

Po smrti Mstislava spojil Jaroslav východní i západní část území pod svou vládou.

1037

Jaroslavovi se podařilo porazit Pečeněhy, a tak na více než dvě desetiletí nastolil v zemi mír (do příchodu Polovců – Kumánů). Na počest tohoto vítězství byla zahájena stavba chrámu sv. Sofie (dokončen 1041).

1038

Sňatek Jaroslavovy dcery Anastasie s budoucím uherským králem Ondřejem I.

1043

Poslední a neúspěšné tažení proti Byzanci, takřka celá ruská flotila byla zničena bouří a „řeckým ohněm“.

Jaroslavův nejstarší syn Izjaslav si vzal za ženu Gertrudu, dceru polského krále Měška II.

1049

Mnich ruského původu Hilarion dokončil své *Slovo o zákoně a požehnání*, jednu z prvních ruských písemných památek.

1050

Dokončen chrám sv. Sofie v Novgorodě.

1051

Sňatek Jaroslavovy dcery Anny s francouzským králem Jindřichem I.

Mnichy Antoniem a Theodosiem založen pečorský klášter (původně v jeskyních – *Pečorskaja lavra*), který se stal v 11. a 12. století centrem kyjevské kultury a vzdělanosti.

1052

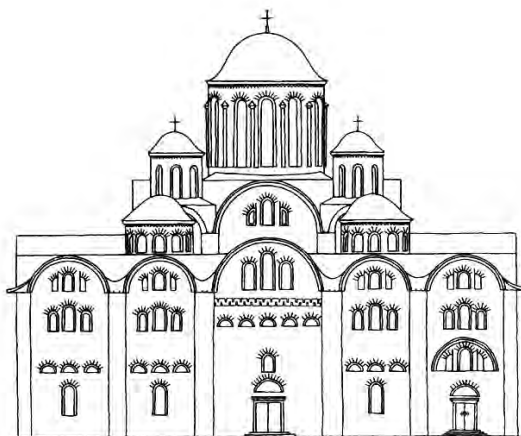
Jaroslavův syn Vsevolod si vzal za ženu Annu, dceru byzantského císaře Konstantina Monomacha.

2. únor 1054

Zemřel kníže Jaroslav. Ve své závěti se snažil zabránit bratrovražednému boji mezi svými syny, a proto určil svým nástupcem v Kyjevě nejstaršího syna Izjaslava, ostatním synům přidělil vládu v jiných městech. Sporům a válkám však nezabránil.

1054–1068

Společná vláda tří Jaroslavových synů: Izjaslav v Kyjevě a Novgorodě, Svjatoslav v Černigově a Tmutarakani a Vsevolod v Rostově, Perejaslavli a Suzdalu. Proti nim bojovali zejména Rostislav, syn jejich zesnulého bratra Vladimíra, a vzdálenější příbuzný Vseslav Polocký. Během jejich vlády byla dokončena *Pravda Jaroslavičů*, druhá část staroruského zákoníku *Ruská pravda* (tzv. krátká redakce). Její první část, *Pravda Jaroslavova*, vznikla již za vlády Jaroslava Moudrého.

Rekonstrukce chrámu Sv. Bohorodice v Kyjevě. První kamenný kostel na území Ruska byl postaven v letech 989–996. Kníže Vladimír obdařil po konverzi církev desetinou knížecích příjmů, odtud též jiný název chrámu – *Děsjatinnaja*. Během mongolského vpádu byl chrám roku 1240 zničen.

I. Kyjevská Rus v 10. a 11. století

- 1 Kyjevská Rus počátkem 10. století
 - 2 Územní zisky do konce 10. století
 - 3 Územní zisky do pol. 11. století
 - Hlavní obchodní trasy
 - Dočasné zisky Svjatoslava (2. pol. 10. stol.)
 - Maximální rozsah v pol. 11. století
- NOVGOROD** Města založená do 10. století
RJAZAŇ Města založená do 11. století

1061

První střetnutí s Polovci (Kumány), kteří vytlačili z jihoruských stepí Pečeněhy.

1068

V důsledku porážky knížete Izjaslava v bitvě s Polovci povstalo obyvatelstvo Kyjeva a knížetem prohlášeno vězněného Vseslava Polockého. S polskou pomocí vyhnal Izjaslav Vseslava a obnovil svou vládu nad Kyjevem.

1073

Izjaslav vyhnán svými bratry z Kyjeva. Uprchl nejprve do Polska, později do Německa (marně se snažil získat podporu od papeže Řehoře VII.).

1077

Smrt Svjatoslava umožnila Izjaslavovi návrat do Kyjeva (o rok později byl zabit v bitvě se svými odpůrci).

1078–1093

V Kyjevě vládl Vsevolod, poslední Jaroslavův syn.

1093–1113

V Kyjevě vládl Svjatopolk, syn Izjaslava. Jeho vláda byla velice nepopulární, zejména díky zavedení solného monopolu.

1096

Polovci vyplenili Kyjev.

1097

Ve snaze zabránit pokračujícímu boji uvnitř vládnoucího rodu a sjednotit zemi proti Polovcům se sešla rurikovská knížata v Lubeči (u Černigova). Přestože nebylo přímo odmítnuto nadřazené postavení kyjevského knížete, význam dohody spočíval v potvrzení moci jednotlivých knížat nad jejich dědičnými údělými (votčina) a v závazku neusilovat o území cizí.

1097

Dobytím Jeruzaléma skončila první křížová výprava.

1100

Další jednání knížat ve Vitičevě (u Dněpru).

1108

Perejaslavský kníže Vladimír Monomach založil u řeky Kljazmy na severovýchodě Ruska město Vladimir. (Přízvisko přijal patrně po matce Anně, dceři byzantského císaře Konstantina Monomacha.)

1110–1113

Mnich pečorského kláštera Nestor dokončil redakci letopisu *Pověst dávných let*, nejvýznamnější písemné památky počátků ruských dějin.

1111

Vítězství Vladimíra Monomacha nad Polovci.

1113

Po smrti knížete Svjatopolka vypuklo v Kyjevě povstání. *Veče* povolaly na trůn Vladimíra Monomacha.

1113–1125

Vláda Vladimíra Monomacha v Kyjevě načas uklidnila situaci. Kníže se proslavil i jako statečný vojevůdce v bitvách s Polovci (podle svých slov se zúčastnil 83 vojenských tažení a zabil na 200 poloveckých knížat).

1113–1157

Vláda Jurije, mladšího syna Vladimíra Monomacha, v rostovsko-suzdalském knížectví. Od 30. let usiloval o získání novgorodského, perejaslavského a kyjevského knížectví (odtud přezdívka Dolgorukij).

1125–1132

Velikým knížetem kyjevským Mstislav, nejstarší syn Vladimíra Monomacha.

1132–1139

Velikým knížetem kyjevským Jaropolk, mladší syn Vladimíra Monomacha.

1136

Povstání v Novgorodě vyhnalo knížete Vsevoloda Mstislaviče, představitele kyjevské moci ve městě. Počátek faktické nezávislosti Novgorodu.

1139–1146

Vlády nad Kyjevem se zmocnil Vsevolod Olgovič (vnuk velkoknížete Svjatoslava Jaroslaviče), když svrhl Vjačeslava, bratra zemřelého Jaropolka. Počátek boje o vládu a velkoknížecí titul mezi potomky Vladimíra Monomacha a Olgoviči Černigovskými (potomky knížete Olega, syna kyjevského velkoknížete Svjatoslava Jaroslaviče).

1144–1152

Kníže Vladimírko Volodarevič z větve Rostislavičů (potomků Rostislava, vnuka kyjevského knížete Jaroslava Moudrého) spojil jednotlivá knížectví západně od Kyjeva v knížectví haličské; usiloval též o Volyn.

Chrám Sv. Sofie v Novgorodě. Postaven v letech 1045-1050, jeden z nejstarších dochovaných chrámů na území Ruska.

1146–1154

Velikým knížetem kyjevským Izjaslav, syn dřívějšího knížete Mstislava Vladimiroviče. Izjaslava povolaly na trůn *veče* poté, co zemřel Vsevolod Olgovič a povstání svrhlo jeho bratra Igora Olgoviče.

1147

První zmínka o existenci Moskvy – roku 1156 ji dal kníže Jurij Dolgorukij opevnit.

1152–1187

Haličským knížetem Jaroslav Osmomysl, syn Vladimírka Volodareviče. Díky své centralizační politice se dostal do sporů s bojary, kteří po Jaroslavově smrti vyhnali jeho syna Vladimíra. Během následných bojů obsadili knížectví načas Uhři.

1154–1157

Po letech bojů se velikým knížetem kyjevským stal Jurij Dolgorukij.

1157–1158

Kyjevským velikým knížetem Izjaslav Davidovič Černigovský. Dostal se do sporů s haličskými knížaty i zbylými potomky Vladimíra Monomacha a nakonec byl z Kyjeva vypuzen.

Veliká knížata kyjevská do roku 1157

Rurik	862?–879 (vládl v Novgorodě)
/	
Askold a Dir	860?–882 (titul veliký kníže nepoužívali)
Oleg	882–912
Igor	912–945
Svjatoslav Igorevič	945–972 (do 962 vládla jeho matka Olga)
Jaropolk Svjatoslavič	972–978
Vladimír Svjatoslavič (Svatý)	978–1015
Svjatopolk Vladimirovič Proklatý	1015–1016
Jaroslav Vladimirovič Moudrý	1016–1018
Svjatopolk Vladimirovič Proklatý	1018–1019
Jaroslav Vladimirovič Moudrý	1019–1054
Izjaslav Jaroslavič	1054–1068
Vseslav Brjačislavič Polocký	1068–1069
Izjaslav Jaroslavič	1069–1073
Svajatoslav Jaroslavič	1073–1076
Vsevolod Jaroslavič	1076–1077
Izjaslav Jaroslavič	1077–1078
Vsevolod Jaroslavič	1078–1093
Svjatopolk Izjaslavič	1093–1113
Vladimír Vsevolodovič Monomach	1113–1125
Mstislav Vladimirovič	1125–1132
Jaropolk Vladimirovič	1132–1139
Vsevolod Olgovič	1139–1146
Igor Olgovič	1146
Izjaslav Mstislavič	1146–1154
Jurij Dolgorukij	1154–1157

1157–1174

Vláda Andreje Bogoljubského, syna Jurije Dolgorukého v rostovsko-suzdalském knížectví. Andrej Bogoljubskij přenesl své sídlo do Vladimíru.

1159–1167

Kyjevským velikým knížetem Rostislav Mstislavič, vnuk Vladimíra Monomacha a syn velikého knížete Mstislava. Počátek jeho vlády byl poznamenán bojem s Izjaslavem Davidovičem, který se dokonce nakrátko zmocnil trůnu (1160–1161).

1167–1169

Kyjevským vládcem Mstislav Izjaslavič, kníže volyňský.

březen 1169

Andrej Bogoljubskij dobyl a zpusťošil Kyjev. Zrušil dosavadní nadřazenost kyjevského knížectví tím, že přijal velkoknížecí titul, ale přenesl jej na sever do svého rostovsko-suzdalského (vladimírského) knížectví. Z kyjevského knížectví se stal úděl, kterému měl vládnout Andrejův bratr Gleb (po jeho smrti v roce 1171 bylo knížectví postoupeno smolenským Rostislavičům).

1170

Pokus Andreje Bogoljubského dobýt Novgorod se nezdařil.

1174

Autokratická vláda Andreje Bogoljubského vyvolala spiknutí bojarů, kteří ho zavraždili. V následném dvouletém boji o moc se projevilo i soupeření tradičních center Rostova a Suzdalu s novým „hlavním městem“ Vladimírem.

1176–1212

Vláda rostovsko-suzdalského knížete Vsevoloda Jurjeviče, mladšího bratra Andreje Bogoljubského (přezdívka *Bolšoje Gnězdo*, Veliké Hnízdo – s první ženou měl 12 potomků). Přijal titul velký kníže vladimírský.

asi 1187

Vznikl staroruský hrdinský epos *Slovo o pluku Igorově* popisující neúspěšnou výpravu novgorodského knížete Igora proti Polovcům roku 1185.

1199–1205

Volyňský kníže Roman Mstislavič sjednotil volyňské a haličské knížectví a načas se stal nejsilnějším ruským panovníkem.

1201

Založena Riga, základna německého pronikání do Pobaltí.

1202

Rížský biskup založil řád mečových rytířů s cílem šířit křesťanství v Livonsku (odtud též livonský řád). Řád se záhy dostal do sporů se sousedními ruskými knížectvími a během několika desetiletí prakticky ovládl Livonsko, Kuronsko a Estonsko.

1203

Haličsko-volyňský kníže Roman Mstislavič dobyl Kyjev a přijal titul velikého knížete. Podobně jako před ním již Andrej Bogoljubskij jej však přenesl na Halič.

1204

Obsazení Byzance čtvrtou křížovou výpravou.

1212–1216

Boje o trůn mezi Jurijem a Konstantinem, syny vladimirského velkého knížete Vsevoloda.

1216

Vítězství Konstantina Vsevolodoviče podporovaného Novgorodem nad vojskem jeho bratra Jurije na řece Lipici.

1216–1218

Velikým knížetem vladimirským Konstantin Vsevolodovič, po jeho smrti se stal velikým knížetem Jurij Vsevolodovič.

1220–1222

Mongolové poprvé pronikli do Poloveckých stepí. Polovci nebyli s to odolat mongolské převaze a obrátili se s prosbou o pomoc na své dosavadní protivníky, jihoruská knížata.

1221

Založena pevnost Nižnij Novgorod.

31. květen 1223

Spojené vojsko jihoruských a poloveckých knížat vedené Mstislavem Haličským bylo drtivě poraženo v bitvě na řece Kalce (u Azovského moře). Mongolové však nevyužili tohoto vítězství a po neúspěšném pokusu podrobit si povolžské Bulhary se vrátili zpět do Střední Asie.

1224

Řád mečových rytířů dobyl Jurjev (Dorpat).